

МИЛАН ПРОСЕН

О РАЛУ БЕОГРАДСКОГ АРХИТЕКТЕ ЈОВАНА БЈЕЛОВИЋА

Четврта деценија двадесетог века умногоме је изменила лице Београда обележивши врхунац културног и привредног успона престонице Краљевине Југославије. Овај нагли развитак био је праћен појачаним приливом становништва у Београд, који је допринео наглој грађевинској експанзији. О томе сведочи изглед данашњег урбаног језгра града, које је изграђено углавном у »златним тридесетим«.

Почетком тридесетих година југословенску средину обележио је продор модерних идеја, које су допирале из великих европских центара. Модернизација привреде и начина живота била је праћена осавремењавањем грађевинског фонда, који је морао да одговори на нове захтеве градског живота.¹ Ове околности погодиле су читавој генерацији младих архитеката, који су на самом почетку четврте деценије окончали своје студије и започели пројектантски рад. Група архитеката модерног правца већ је била формирана, а многе идеје о модерној архитектури биле су пласиране. Битка са академизмом била је окончана² и испрва авангардне идеје могле су попримити умеренији тон.³

Међу млађом генерацијом архитеката, који су у својој стваралаштву следили принципе модернизма, својом ангажованости посебно су се истакли Миладин Прљевић (1900–1973),⁴ Бранислав Маринковић (1903–1985),⁵ Момчило Белобрк (1905–1980)⁶ и Владета Максимовић (1910–1994)⁷. Њихову делатност историографија је већ забележила и вредновала, утврдивши их као носиоце архитектонског развоја у четвртој деценији. Стваралаштво архитекте Јована Бјеловића, међутим, остало је недовољно расветљено, а вредновање његовог опуса није добило заслужено место у прегледима историјског развоја наше међуратне архитектуре.⁸

Јован Бјеловић је рођен у Ужицу, 31. октобра 1903. године, у имућној породици начелника Ужичке благајне Војислава Бјеловића. Подаци о његовом детињству су нам

ускраћени будући да је оно било прекинуто трагичном погибијом његове породице при повлачењу српске војске преко Албаније у Првом светском рату.⁹ Током рата обрео се у Француској, где је у прихватилишту на Корзици наставио своје школовање. По повратку у Србију прихватио га је у Београду његов ујак Миленко Спасојевић.

Бјеловић је студирао на архитектонском одсеку Техничког факултета, где је дипломирао 1929. године пројектом »Музеј ратова за ослобођење«. Своје формирање наставио је у архитектонском бироу Ђуре Борошића (1900–1965),¹⁰ који је као припадник Групе архитеката модерног правца учествовао у стварању »српског модерног стила«. Заједно са Бјеловићем, у Борошићевом бироу радио је и Момчило Белобрк, те се може претпоставити какав је утицај на њихово формирање имао овај реномирани градитељ.

Стекавши основу за самосталну делатност, Бјеловић оснива сопствени архитектонски биро »Неимар«, највероватније 1934. године,¹¹ у коме ће радити до издијања Другог светског рата. У овом кратком периоду реализовао је преко седамдесет објеката у Београду, што сведочи о његовој умешности у овој врсти посла.¹²

Рат је провео у Кумодражу, а по ослобођењу бива ангажован од стране новог режима, будући да се није компромитовао сарадњом са окупатором. Радио је при Министарству грађевина и у предузећу »Стандард Бетон«, али највише времена је провео као технички директор грађевинске фирме »Неимар«, чији је власник био до национализације.

Одузимање имовине и права на самосталну делатност определили су Јована Бјеловића да емигрира 1952. године у Бразил. Наредне две деценије провео је у Сао Паолу, где је са супругом Радмилом стекао дуго жељену породицу, кћер Зорану и сина Војислава.

Како је Сао Паоло био у снажној експанзији, грађевинарство је било веома развијено, што је погодвало архитекти Јовану Бјеловићу да поново започне приватну праксу и по трећи пут оснује архитектонски биро »Неимар«. Као искусан градитељ стамбених и индустријских објеката подигао је већи број грађевина, од којих су до данас поуздано идентификоване две: кућа у Гуарији и фудбалски клуб Atletico Indiano.¹³ Преминуо је у Сао Паолу 5. децембра 1977. године.

Ограничени недостатком извора о Бјеловићевој делатности у Сао Паолу, покушаћемо да осветлимо његов опус из периода који је претходио његовом емиграцији.

Не постоје документи који би ближе одредили време које је Бјеловић провео у Борошићевом бироу, нити број објеката који је тада пројектовао. Једини до сада евидентирани објекат настао у овом периоду јесте зграда Симе Сотировића, позната по кафани »Марш на Дрину«,

подигнута 1933. године у улици Цара Душана бр. 66.¹⁴ Будући да се поред Борошића на пројекту потписао и Бјеловић, претпоставља се да је у то време положио државни испит и добио дозволу за самостално пројектовање, те да се убрзо потом и осамосталио.

Током 1934. године по Бјеловићевим пројектима подижу се вишеспратнице у улицама Краљевића Марка бр. 17,¹⁵ Југ-Богдановој 19,¹⁶ на углу Капетан Мишине 6 и Господар Јевремове 32а,¹⁷ у Доситејевој 49а,¹⁸ Боже Јанковића 34,¹⁹ као и нешто скромније куће у Пашманској 11²⁰ и Поп Ташковој 19.²¹ На овим првим објектима, које је самостално пројектовао 1934. године, примећује се стил који ће његова остварења чинити препознатљивим. Захваљујући Борошићевом утицају, архитекта Бјеловић определио се да свој рад заснује на принципима који су били карактеристични за архитектуру раног модернизма у престоници. Балкони и лође постају главни елементи фасадне композиције. Артикулација фасаде изведена је истурањем ризалита или балкона, чије балустраде постају носиоци хоризонталне елевационе поделе, којој се као контратежа често поставља слободније обликована вертикала носача за заставу. Дијамант квадери у облагању сокла или међупрозорских поља, истакнути оквири прозора, хоризонталне пруге у малтеру и декоративни кровни венци, сачињени од низа конзола, део су Бјеловићевог орнаменталног ансамбла. Преузети из Борошићевог модернистичког декоративизма, у Бјеловићевом стваралаштву биће присутни на великом броју објеката.

Међу поменутиим објектима може се издвојити зграда Милутина Синадиновића на углу улица Капетан Мишине бр. 6 и Господар Јевремове 32а, која поседује скоро све горепоменуте карактеристике. Алтернација лођа и балкона, безорнаменталног фасадног платна, декоративних потпрозорних венаца, носач за заставу, али више од свега, дугачка тераса на фасади из Капетан Мишине улице, која пробија угао објекта завршавајући се слободно лаким полукругом, одражавају изражајност геста и приврженост раномодернистичким концепцијама.

На угаоним објектима Јован Бјеловић могао је исполити више креативности. Током 1935. године настају две зграде које ово најбоље показују. Зграда Ивана Ивановића на углу улица Краља Милутина 36 и Немањине пројектована је и изведена 1934–35.²² Угао објекта отворен је прозорима, закривљеним тако да прате облу линију угла, и оживљен балконима истакнуте правоугаоне оштрине. Фасада из улице Краља Милутина ризалитима је степенована по висини и ширини, док је из Немањине улице разуђена истакнутим прозорским оквирима и с четири окулуса на фасадном завршетку. Целим горњим рубом фасаде протеже се кровни венац. Он је пробијен затвореним ризалитом смештеним уз угао зграде. На

Сл. 1. Ј. Бјеловић, зграда Ивана Ивановића, ујао улица Краља Милутина бр. 36 и Немањине, 1934–35

врху овог неорнаментисаног вертикалног поља раније се налазио носач за заставу. Овај вертикални акценат ублажен је хоризонталама потпрозорника, кровног венца и балустрада балкона.

Декоративност вокабулара раног модернизма, попут пруга у малтеру, профилисаних прозорских шембрана, окулуса и носача за заставу, дају стишани тон разуђеним масама објекта. Асоцијација рустике у приземљу и декоративни кровни венац, сачињен од низа конзола као део традиционалног академског наслеђа, успешно су укомпоновани у ову целину.

Своју приврженост декоративистичком приступу »оплемењивања« фасаде Бјеловић је у највећој мери испољио на згради Ђуре Петровића, на углу улица Змај Јовине и Господар Јевремове бр. 41, подигнуте 1935. године.²³ Да би се што боље прилагодио углу под којим се улице секу, као и стрмом нагибу терена, Бјеловић је зграду степеновао у основи, како ка уличном фронту тако и са дворишне стране, чиме је истовремено постигао боље и равномерније осветљавање резиденцијалних али и услужних просторија. Степеновану основу одражава разуђеност фасадних маса слагањем вертикала,

Сл. 2. Ј. Бјеловић, зграда Ђуре Петровића, ујао улица Змај Јовине и Господар Јевремове бр. 41, 1935

што се посебно наглашава балустрадама балкона обе уличне фасаде. Овим је, осим потпуног искоришћавања простора, добијена правилна структура станова и избегнути су коси зидови, а фасадно платно добило је особиту живописност и покретљивост. Угао објекта је, слично згради на углу улица Краља Милутина и Немањине, дефинисан контрастом правоугаоних форми балкона и ваљкастом основом угаоних прозора. Наведеној живописности доприносе архитектонски елементи карактеристични за Бјеловићев приступ раном модернизму: носач за заставу, који се пробија целом висином фасаде из Господар Јевремове улице, декоративни кровни венац, хоризонтални оквири прозорских низова и међупрозорска трака, сачињена од хоризонталних пруга које се настављају преко балконских балустрада.

Фасада је изведена у теранови, материјалу који је објекту дао још увек присутан сребрнкасти сјај. Ради постизања полихромије, декоративним одливцима и оквирима прозора додавана је црвена боја. На овом објекту је Бјеловићева наклоњеност декоративном посебно изражена употребом орнаментике у духу Ар-Декоа, која ће на његовим наредним објектима бити све учесталија. Присуство овог стила најочљивије је у облагању прозора сутерена масивним дијамант квадерицама, као и у обликовању портала и улазних врата. Портал је степенасто увучен, обложен полираним мермером и фланкиран декоративним Ар-Деко конзолама. Улазна врата су изведена у стаклу и хромираном металу, а улазни вестибил је обложен вештачким мермером и гипсаним украсима.²⁴

Појава Ар-Декоа у међуратној београдској архитектури била је одраз модернизације живота, импресије техничким достигнућима, али пре свега продора сличних

тенденција које су већ биле присутне у европској архитектури.²⁵ Присутан у делима многих српских модерниста, Ар-Деко се појављивао у своја два вида – орнаменталном, који срећемо у делима Леона Талвија,²⁶ Момира Корунковића,²⁷ Ђуре Борошића, Момчила Белобрка, Јована Бјеловића, и репрезентативнијем, »скулпторалном« виду – у делима, пре свих, Браће Крстић²⁸ и Милана Злоковића,²⁹ затим тима Михајло Радовановић³⁰ – Бранислав Маринковић, Војина Симеонковића³¹ и многих других. Присуство Ар-Декоа током треће и четврте деценије поклапа се са развојем архитектуре раног модернизма, те су њихове симбиозе у локалној перцепцији ова два стилска тока у нашој средини честе.

Током 1935. године архитекта Јован Бјеловић пројектовао је низ зграда у жељезу Београда, које се све одликују решењима у духу декоративистичког приступа модерној архитектури. Треба поменути зграде у Влајковићевој 6,³² Млатишуминој 7,³³ Кнегиње Зорке 18,³⁴ Доситејевој 42,³⁵ као и радничке станове при Фабрици шећера на Чукарици.³⁶ Међу овим објектима највише пажње заслужује зграда Магдалене Христић, подигнута током 1935. године на углу улица Милована Миловановића бр. 2 и Савског трга (раније Вилсоновог трга).³⁷ Ова кућа је имала значајну улогу у обликовању Савског трга, чијој се урбанистичкој концепцији прилагодила унесећи дух модерне архитектуре у овај простор. Будући да је порушена у току Другог светског рата, о њеном изгледу сведочи сачувана фотографија из времена када је подигнута.³⁸

Ова петоспратница, гипке, заобљене фасаде, обликована је у умереним линијама модернизма, с наглашеном хоризонталном артикулацијом прозорских трака подвучених потпрозорним венцима. Отвори мансарде и крајње десне вертикале изведени су у виду окулуса те тако »опшивају« фасаду, завршену декоративним кровним венцем. На средини фасаде, ка улици М. Миловановића а у нивоу последње етаже, постављена су два масивна пиластра, који надвишују кровни надзидак и линеарно се настављају на прозорску вертикалу испод њих. Између ова два пиластра постављен је носач за заставу, који скупа са овом експресивном конструкцијом представља симбол модерне архитектуре. Употреба оваквих акцената није била ретка у београдској архитектури четврте деценије, а том примеру могла би се наћи аналогија у снажније формулисаној артикулацији чисто декоративно коришћених масивних модернистичких пиластара на фасади зграде у Булевару краља Александра 125, подигнуте по пројектима Ђуре Борошића 1933. године.³⁹

О нешто другачијем, безорнаменталном приступу архитектури Јована Бјеловића у овом периоду његовог стваралаштва сведоче зграда Ристе Аранђеловића, на углу Чубрине 4 и Иван-Бегове улице бр. 2,⁴⁰ и једноспратна

вила Милоша Савчића, подигнута у Сењачкој (раније Енглеској) улици бр. 44 исте, 1935. године.⁴¹

Троспратница на углу Чубрине и Иван-Бегове улице изведена је у потпуности безорнаментално. Од ваљкасто обликованог угла, разуђеног лођама, одвајају се два ризалита бочних фасада, хоризонтално раслојених маса. Чистоћа и једноставност концепције главне су одлике тог снажно обликованог објекта. Најближу аналогију овај објекат има у згради подигнутој две године касније (1937) на углу улица Господар Јевремове и Доситејевој бр. 17, по пројекту архитекте Белобрка.⁴² Концепције Белобрка и Бјеловића често су се показале као сродне, што такође говори у прилог томе да је стваралаштво Јована Бјеловића неоправдано занемаривано у односу према њему блиским неимарима.

Вилу у Сењачкој улици бр. 44 такође одликује одређен »кубистички приступ«, чистих форми и динамичних односа маса. Улаз у кућу кубично је увучен, чиме је формиран трем који се на углу ослања на један неорнаментисани стуб. Изнад улаза се на првом спрату налази двоструки угаони прозор у оквиру од вештачког камена, који наглашава оштрину фасадног блока. У прилог »кубичности« објекта иду и степенасто увучене терасе све три етаже виле.

Током 1936. године по Бјеловићевим пројектима подижу се зграде у Проте Матеје 31,⁴³ Палмотићевој бр. 3,⁴⁴ зграда Катице Цветковић, супруге каснијег председника Краљевске владе Драгише Цветковића, на углу улица Интернационалних бригада 11 (раније Краљевића Томислава) и Гастон Гравијеа,⁴⁵ објекат у улици Кнегиње Зорке 8,⁴⁶ Кондиној 18,⁴⁷ Добрачиној 17,⁴⁸ Влајковићевој 15,⁴⁹ Булевару краља Александра 62.⁵⁰ Ова евидентно увећана продукција говори о томе да се пројектантски рад Јована Бјеловића добро »котирао« на београдском тржишту и да су његова стилска опредељења одговарала бројним наручиоцима.

Међу објектима изграђеним 1936. године Бјеловићев манир најбоље репрезентују вишеспратнице подигнуте у Симиној 15а,⁵¹ Јовановој 30⁵² и Мајке Јевросиме 5.⁵³ Безмало истих габарита, висине, основа и структуре, ови објекти се разликују по систему декорације, изведеном у сва три случаја са елементима Ар-Декоа.

Четвороспратница Даринке Плавшић у Симиној улици истиче се балконом првог спрата, постављеним изнад улазног портала. Овај балкон је декоративно наглашен масивним конзолама које га обухватају целом висином, извијајући се преко балустраде. Балустраде балкона перфориране су уским хоризонталним отворима, украшеним решетком изведеном у комбинацији црног и хромираног метала. Наведена стилска приврженост ар декоу огледа се и у ентеријерима, где су сви декоративни детаљи гипсаних украса и браварије изведени у том маниру.

Сл. 3. Ј. Бјеловић, зграда Мајдалене Христич, улаз улица Милована Миловановића бр. 2 и Савској улица, 1935

Зграда Александра Миленковића у Јовановој бр. 30 обликована је симетрично, што је честа особина фасада Бјеловићевих објеката.⁵⁴ У средиште приземља постављен је портал у белом вештачком камену и мермеру, са вратима у стаклу и хромираном металу, изнад којих је прозор ситно издељених оквира. Две крајње бочне вертикале отвора допуњене су балконима, чије балустраде као спојнице »хватају« благо истурено централно платно фасаде. Ова инспирација машинским елементима »потврђена« је декоративним прозорским шембранама и међупрозорским пољима, која су изведена са асоцијацијом на копчу, или карику са осовинским спојницама, у виду полуколоне које фланкирају прозоре. У овим елементима јасно се препознаје фасцинација добом техничког напретка, оствареним у мотивима Ар-Декоа.

На згради у улици Мајке Јевросиме бр. 5 Бјеловић је истакао контраст глатке беле фасадне површине и декоративних оквира прозора и портала, изведених у вештачком камену тамније боје. Сокл у рустици, кордонски и кровни венац уклапају се у традиционалну фасадну поделу, чије је порекло у академизму, али дијамант квадери и детаљи секундарне пластике јасно одају присуство Ар-Декоа.

Сл. 4. Ј. Бјеловић, зграда Ристић Аранђеловића, улаз Чубрине бр. 4 и Иван Бејове улице бр. 2, 1935

Међу објектима које је архитекта Јован Бјеловић пројектовао 1936. године издваја се зграда породице Петринач, подигнута на углу улица Бирчанинове и Кнеза Милоша бр. 28.⁵⁵ Фасаде су оживљене ризалитима и балконима, од којих они оријентисани ка углу из Бирчанинове улице својим полукружним завршецима обликују угао зграде. На пројекту је уз руб фасадног платна из Бирчанинове улице био предвиђен носач за заставу. Лође из Бирчанинове су по вертикали повезане танким колонетама, које су ојачане прстеновима. Фасада је декорисана мрежом квадрата урезаних у малтер, израженим прозорским оквирима и заједничким кровним венцем сачињеним од низа конзола.

Мреже квадратних уреза на фасадама београдских зграда, које су се у одређеном тренутку појавиле и на појединим Бјеловићевим објектима, могу се тумачити као скромни одјец монументализма, који се под утицајем архитектуре тоталитарних режима, углавном италијанске и немачке провенијенције, појавио у српској архитектури.⁵⁶ У изворном виду фасаде су се облагале мермером, ради постизања монументалности и давања извесног тона чистоће и строгости објекту. Ова појава остварила се најочитљивије на згради подунавске Бановине у Новом Саду, Д. Брашована (1936–39),⁵⁷ Палати Симе Игуманова, Браће Крстић (1936–37),⁵⁸ згради ПРИЗАД-а, Б. Несторовића (1937–38),⁵⁹ палати листа »Време«, Б. Којића (1937–38),⁶⁰ палати »Албанија«, М. Прљевића (1938–40).⁶¹ У нашој средини томе је претходила тенденција да се исти ефекат оствари у мање скупоценим материјалима – урезима у малтеру или вештачком камену, као на згради на углу улица Браће Југовића и 29. новембра, Д.

Сл. 5. Ј. Бјеловић, зграда Александра Миленковића, Господар Јованова бр. 30, 1936

Сл. 6. Ј. Бјеловић, зграда породице Петринач, улаз улица Бирчанинове и Кнеза Милоша бр. 28, 1936

Сл. 7. Ј. Бјеловић, првобитни пројекат социјалне зграде у Макензијевој бр. 32, 1938

Брашована (1934),⁶² у Бранковој улици, браће Крстић (1934)⁶³, на углу Косанчијевог венца и Поп Лукине улице, М. Прљевића (1938)⁶⁴ итд. Тако је створен архитектонски графицизам, који је одговарао потреби стварања неорнаменталног и недекоративног, а истовремено, био је одраз недовољне смелости за потпуним остваривањем ових потреба.

Поменути ефекат јасноће и монументалности данас је теже прочитати са фасада које су махом девастиране услед пропадљивости њихових фасадних облога. Жељеном утиску доприносила је и употреба нових материјала, посебно хромираних метала на носачима за заставу, деловима балконских балустрада, али пре свега на улазним вратима. Модернизам је од традиционалних историјских стилова наследио бригу о улазним вратима. Обликовање портала одражавало је концепцију коју је архитекта спроводио на објекту у целисти. Раније слика историцистичког богатства, портал и улазна врата постали су у модернизму носиоци израза савременог. Посебно је аутомобилска индустрија, са својим напредним дизајном, могла остварити сан о напретку, кретању и брзини. Индустријски материјали, а пре свега хромирани метали који су у те сврхе били коришћени, нашли су своју примену у употребним предметима, али и у архитектури.

Модернистички обрађени портали и улазна врата неке су од неизоставних карактеристика београдске мо-

дернистичке школе, као и већине Бјеловићевих објеката.⁶⁵ Портал на згради породице Петринач једноставно је профилисан и изведен је у камену. Простран и добро осветљен улазни вестибил обложен је полираним каменом и оживљен подном геометријском шаром у црном и белом мермеру.

Настављајући своју плодотворну делатност архитекта Јован Бјеловић је током 1937. године реализовао већи број објеката. На њима је приметна стишана декоративност, али и прилагодљивост наручиоцима, углавном рентеријерима, који су велику пажњу посвећивали економској исплативости предузетог посла. Тада настају зграда на углу улица Смиљанићеве бр. 22 и Његошеве,⁶⁶ у Господар Јевремовој 30,⁶⁷ Мајке Јевросиме 46,⁶⁸ Коче Капетана 37,⁶⁹ зграда на углу Молерове 64 и Кичевске,⁷⁰ у Станоја Главаша 19.⁷¹

Међу овим објектима се својом физиономијом и начином обраде издваја зграда Давида Митровића, подигнута на углу улица Змаја од Ноћаја бр. 3а и Цара Уроша бр. 11, а пројектована 1937. године.⁷² Фасада ове четвороспратне зграде, елегантних, меких, облик линија, изведена је у белом малтеру, на коме су истакнуте прозорске шембране изведене у материјалу тамније боје. Приземље је обрађено у рустици, са дијамант квадерима који на угловима фланкирају прозорске оквире. Изнад прозора приземља налази се венац глатких плоча у вештачком камену, као и украсни фриз сачињен од облик

Сл. 8. Ј. Бјеловић, зграда Јанаћка и Симојана Синадиновића, улаз Њејошеве бр. 65 и Коче Кајетићана, 1939

Сл. 9. Ј. Бјеловић, вила Лазара Миличевића, улаз улица Владејте Ковачевића и Васе Пелајића

Сл. 10. Ј. Бјеловић, зграда у Кнез Михајловој улици, 1939

конзолица. Главни улаз из улице Змаја од Ноћаја наглашен је порталом, обложеним профилисаним глатким црним мермером и оквиром од белих мермерних лајсни, што чини контраст у односу на рустику приземља. Вестибил улаза је декорисан фризом, налик венцу конзола над приземљем. Улазна врата и врата хола изведена су модернистички – у стаклу и хромираном металу. Објекат је изведен у јасним линијама, глатке је површине и с непретенциозним угаоним решењем, које се својом чистом, облом формом истиче у односу на равно одсечено приземље.

Другачију концепцију Бјеловић је применио на зграду у Макензијевој бр. 89,⁷³ прилагођавајући се ромбоидној основи објекта. Како би остварио правилан облик просторија у становима, испред сваког другог прозора поставио је малу косу лођу, са још једним прозором са стране у равни уличног фронта, чиме је постигнута покретљивост фасаде која објекту даје живописан карактер. Приземље је декорисано косим пругама у малтеру и од спрата одвојено кордонским венцем. Прозори су по етажама повезани у заједничке назупчане оквире. Фасада је завршена венцем декоративних конзола.

Током 1938. године настају зграде у Молеровој бр. 48,⁷⁴ на углу улица Милешевске бр. 9 и Синђелићеве,⁷⁵ на Јужном булевару бр. 22,⁷⁶ на углу Радоја Дакића бр. 32 и Др Гођевца на Вождовцу⁷⁷ и у Булевару краља Александра бр. 99.⁷⁸

Подижући исте године на своје име објекат у Макензијевој бр. 32 (раније Цара Николе II),⁷⁹ намењен каснијој продаји, Бјеловић се нашао у прилици да пројектује у слободнијем духу модерне архитектуре. Ово је очито ако се има у виду првобитни нацрт фасада, урађен у слободној, украса ослобођеној форми интернационалне архитектуре. Реч је о четвороспратном објекту, са застакљеним партером, над којим је ризалит у који су укомпоновани прозори етажа. На врху је пројектована увучена мансарда, пред којом су дубоке терасе са перголама. У структуралном погледу објекат се не издваја значајно из Бјеловићеве продукције, али се овај нацрт формално битно разликује по начину третмана фасаде, перфориране континуалним стакленим опнама које се нижу наизменично са нивовима равних неукрашених балустрада етажа. Приземље је било замишљено као непрекинута стаклена опна, пресечена по средини једноставним, геометријски правилним правоугаоним порталом танких ивица. На последњој етажи био је предвиђен надзидак са носачем за заставу. Ипак, изглед изведеног објекта био је измењен утолико што је у формалном погледу фасада била »обогашена« декоративним елементима попут кровног венца, а уместо стаклених трака етажа изведене су лође у алтернацији са прозорима. Ипак, остварен је свеж модеран ефекат. По средишњој оси фасаде издваја се вертикала која, следећи подеоне надзидке што по етажама одвајају лође, води до зиданог

Сл. 11. Ј. Бјеловић, ентеријер сџана у Змај Јовиној бр. 4

носача за заставу. У декоративном погледу непретенциозан и укусно оплемењен, овај објекат се особито издваја префињеним полихромним односима који су остварени употребом различитих материјала на фасади. На етажама је међу прозорима коришћен бели вештачки камен, чинећи контраст теранови којом је обложен остатак фасадног платна.

Међу објектима насталим током 1939. године (двојна зграда у Рудничкој 11 и Небојшиној 30а,⁸⁰ зграде у Београдској 14, некада Хартвиговој,⁸¹ Суворорској 3,⁸² Љубе Недића 17⁸³ и Хиландарској 8⁸⁴) посебно место по значају у Бјеловићевом опусу има четвороспратница на углу улица Његошеве бр. 65 и Коче Капетана, подигнута за Јанаћка и Стојана Синадиновића.⁸⁵ Блиска остварењима Момчила Белобрка, насталим у непосредном окружењу 1937. и 1938. године,⁸⁶ ова зграда се по својој модерној концепцији налази у самом врху српске модерне архитектуре. То је објекат наглашене оштрине, истакнуте тестерастом визуром угла који обликују увучене лође. Фасада је у потпуности безорнаментална и глатка. Ка Његошевој је оживљена ризалитом, који се непрекинут протеже до кровног венца. Вертикални низови окулуса, терасе на крају фасадног платна из Његошеве и лође на угаоној вертикали разуђују композицију објекта. Приземље је изведено у равним линијама, с порталом из Његошеве улице и правоугаоно одсеченим углом, који је ослоњен на један стуб. Улазни вестибил, обложен мермером и фланкиран стубовима, део је утиска модерне раскоши којом плени целокупни објекат.

Исте, 1939. године Бјеловић је пројектовао једноспратну вилу Лазара Миличевића на Сењаку, на углу улица Владете Ковачевића и Васе Пелагића.⁸⁷ Ова вила у оквиру његовог опуса заузима најистакнутије место међу једнопородичним резиденцијалним објектима. По

Сл. 12. Ј. Бјеловић, ентеријер сџана у Змај Јовиној бр. 4

својој структури и формалним карактеристикама она у потпуности следи све елементе безорнаменталне модерне архитектуре.

Њене масе компоноване су у кубистички јасним мотивима, ваљкастим ризалитима, увученим лођама и степенованим терасама, које су замениле класичне кровове. Ретки декоративни елементи попут пиластара, обрађених у хоризонталним малтер пругама, носача за заставу, окулуса и наглашених прозорских оквира, јасних линија, део су модернистичког речника којим архитекта Бјеловић на овом објекту суверено влада. Свака фасада је независно интерпретирана и рефлектује поставку унутрашњег распореда просторија. У сутерену су пројектоване помоћне просторије – гаража, вешерница, кухиња, а у приземљу се са трема, кроз антре, улази у средишњи хол, завршен ка улици Васе Пелагића полукружним еркером перфорираним с пет прозора. Поред хола, у приземљу су пројектовани трпезарија, салон, кабинет и зимска башта. Међусобна повезаност ових просторија ствара утисак отворености простора. На спрату су око хола распоређене три спаваће собе, отворене на фасади еркером, лођом или терасом. Собе за послугу смештене су на мансарди, а на последњој етажи налази се кровна тераса.

Углавном пројектујући вишеспратне зграде намењене рентирању, Јован Бјеловић је настојао да у складу са захтевима својих наручиоца у потпуности искористи простор и оствари што већи степен утилитарности стана. Основе Бјеловићевих зграда не разликују се од оних које су пројектовале његове колеге, попут Белобрка, Маринковића, Максимовића, Прљевића и других. Углавном се ослањају на симетричну диспозицију просторија, подељених у највећем броју случајева на две стамбене јединице по спрату, чије су резиденцијалне просторије окре-

Сл. 13. Ј. Бјеловић, «Руски њавиљони» на Карабурми

нуте ка улици, хол и купатило позиционирани у средишњем делу стана, док су услужне просторије оријентисане ка дворишту. Улазни ходник и степенишни тракт Бјеловићевих зграда постављени су најчешће у средиште основе приземља и фланкирани са два стана мање квадратуре. Честа појава да се више етажe уситњавају у погледу броја стамбених јединица произашла је из повећане потражње једнособних станова и гарсоњера.

За разлику од орнаменталног декоративизма који карактерише објекте подигнуте у првим годинама његовог самосталног стваралаштва, током 1939. године појавила се нова тенденција у архитектури Јована Бјеловића, коју представљају зграде подигнуте у улицама Кнегиње Зорке 48–50,⁸⁸ Кнегиње Зорке 64,⁸⁹ Алексе Ненадовића 16⁹⁰ и Кнез Михаиловој 24.⁹¹ Глатке плохе ових фасада донеле су као нови декоративни елемент светлосмеђи полирани камен, топлог тона и вишебојне структуре, коришћен на порталима, прозорским оквирима и међупрозорским пољима. Једини још увек присутан орнамент јавља се у виду кровног венца којим су ове фасаде завршене, изузев на згради у Кнез Михаиловој улици, која се међу овим објектима свакако издваја пуризмом своје фасаде. Без акцената у форми и декораци-

Сл. 14. Ј. Бјеловић, индустријски објекти у Бразилу

ји, ове плошне фасаде одишу једноставном и сведеном хармонијом.

Архитекта Јован Бјеловић није био само представник београдске архитектонске школе тридесетих година. Он је по животним манирима био оличење новоформираног друштва, које је тежило да се у свему уклопи у савремене европске токове. Успешно инвестирајући у грађевинске послове он је, осим за бројне наручиоце, подигао објекте и на своје име – у Доситејевој 49а, Кнегиње Зорке 8, Макензијевој 32 – увећавајући на тај начин свој капитал те је од избеглог сирочета постао успешан, имућан и угледан члан престоничког друштва.

О њему најречитије говори зграда коју је на своје име 1940. године подигао у Змај Јовиној улици бр. 4.⁹² Намена објекта била је вишеструка: у сутерену се налазио гласовити «Лотос» бар, у приземљу ка улици и у тридесет осам метара дугом пасажу били су дућани, у мезанину су смештени бирои, на вишим етажама станови, док се на последњој етажи налазио луксузни апартаман Јована Бјеловића. Сувласник овог објекта, чије је зидање стајало шест милиона динара, био је Бјеловићев кум Јарослав Моравец, који је био власник «Лотос» бара, за чије је луксузно опремање, по Бјеловићевим пројектима, утрошено чак пет милиона динара.⁹³

Глатка фасадна плоха јасно одражава намену појединих етажа те је тако изнад излога дућана, у нивоу мезанина, постављено стаклено платно које осветљава канцеларијске просторије, док су више зоне објекта, намењене становању, јасно одређене затворенијом фасадом обложеном вештачким каменом, без истакнутих прозорских оквира и декоративних елемената. На последњој етажи, одмакнут од улице био је апартаман Јована Бјеловића, са бироом и терасом ка дворишту. Архитекта је овај стан обликовао по својим животним стандардима, пројектујући га као широки непреграђени простор који је служио као дневни боравак и место окупљања његових

пријатеља. Различитом нивелацијом пода били су одвојени простори специфичне намене – трпезарија и библиотека. Спаваћа соба била је изолована, као и мала чајна кухиња. Стан је био опремљен бројним техничким погодностима, као што су били уграђени грамофон, фрижидер и мали лифт којим су се допремали храна и пиће из бара у сутерену. Посебан део овог пространог дневног боравка чинио је део са камином, одвојен визуелно глатким стубом који је уједно носио таваницу, сачињену од тамно офарбаних дрвених греда. Камин је био изведен у модерним линијама и у комбинацији оникса и црног мермера.

Радећи на убрзаној изградњи земље у послератном периоду при Министарству грађевина и у грађевинској фирми »Неимар«, где је био на позицији техничког директора, Јован Бјеловић је узео учешће у пројектовању више стамбених блокова на Карабурми, Канаревом брду, Палилули и Лазаревачком друму.⁹⁴ Реч је о неким од првих радничких насеља подигнутих после Другог светског рата. Раднички станови на Карабурми лоцирани су испод улице Маријане Грегоран, на падини која се спушта ка Дунаву. То су скромни једносратни објекти, познати као »руски павиљони«.

Током 1949. године Бјеловић је у улици Мехмеда Соколовића пројектовао три типа пробних стамбених монтажних зграда за привремену употребу.⁹⁵ Један објекат пројектован је у дубини улице, а друга два – на углу Чегарске и Мехмеда Соколовића. Ове опитне објекте извео је пројектантски биро ИОНО града Београда. Зграде су прављене од шупљих бетонских блокова, уз уштеду дефицитарних материјала као што је била опека, с циљем да буду што јефтиније а подобне за становање. Ова три објекта требало је да претходе масовној изградњи. Планирано је да се Бјеловићеви монтажни објекти продају и у иностранству, у Турској и Израелу,⁹⁶ што говори о томе да су задовољили стандарде који су од њих захтевани. Стварајући зграде од префабрикованих елемената Бјеловић је омогућио брзу и јефтину градњу, која је могла да задовољи тренутно појачану потребу за становима у Београду. Оно што овим објектима не смемо да замеримо јесте њихов данашњи изглед будући да није било предвиђено њихово дуго истрајавање, већ су, како је било напоменуто, то били привремени објекти, »без права власника на надокнаду штете за вредност објекта који се има одмах порушити, кад то рушење надлежни орган буде захтевао«. ⁹⁷ По модуларном систему пројектована су три типа стана – двособан, трособан и двоетажни од четири собе, са истом дубином објекта, како би се у пројектованом насељу могли постављати у правилним низовима. Функционалност распореда била је заснована на приступности свим просторијама из једне комуникативне просторије.

Искуство у пројектовању стамбених објеката, али и зграда различите намене (Хируршка клиника Ветеринарског факултета⁹⁸), као и у коришћењу бетонских конструкција Бјеловић је применио на већем броју објеката које је по емигрирању пројектовао у Бразилу. У питању су углавном индустријске хале и конструкције већег распона, мада осим Фудбалског клуба Atletico Indiano други објекти, који су нам познати са сачуваних фотографија, нису идентификовани. У месту Гуариа Бјеловић је пројектовао породичну кућу, коришћену углавном у летњим месецима.

Успех који је архитекта Бјеловић остварио у емиграцији говори нам о томе да су његове стваралачке могућности биле велике и да би их у другачијим околностима остварио и у нашој средини. Ово је истовремено и позив на истраживање његове делатности у Бразилу, нама још увек недовољно познате.

Успон грађанског друштва, који је обележио међуратну епоху, и слика полетне престонице Краљевине Југославије наишли су код новоформираног послератног система на неразумеваше и немаран однос према наслеђу које су носили. Грађански идеали наилазили су на осуду, а читаве генерације предратних градитеља, међу којима је био и Јован Бјеловић, падале су полако у заборав.

Иако веома плодан, опус овог архитекта остао је недовољно примећен у домаћој историографији. Разлоге за то можемо тражити у Бјеловићевој недовољној афирмисаности у погледу учествовања на јавним конкурсима, који су у међуратном периоду понајвише утицали на креирање урбаних визура у нашој средини. Објашњења се могу наћи у идеолошкој осуди његовог одласка, али и у простом одсуству са српске архитектонске сцене у тренуцима њене послератне консолидације. Данас се ревалоризација његовог дела не може више доводити у питање с обзиром на допринос који то дело има у развоју београдске архитектуре тридесетих година.

Помиривши модернизам и декоративност у својеврсној рецепцији Ар-Декоа, он је остварио специфичан препознатљив манир који је обележио већину његових остварења. Прошавши потом кроз различите видове стилских варијација, био је саучесник у сазревању београдских модерниста, обележивши с њима заједно једну деценију која ће се показати као »златна« и најполетнија у развоју српске грађанске културе двадесетог века.

НАПОМЕНЕ:

1] В.: П. Ј. Марковић, *Београд и Европа 1918–1941*, Београд 1992.

2] О академизму и његовој рецепцији у српској архитектури: А. Кадиевић, *Естетика архитетуре Академизма (XIX–XX век)*, Београд 2005.

- 3] О појави модерне архитектуре у Србији: У. Мартиновић, *Модерна Београда, архитетктура Србије између два светска рата*, Београд 1972; З. Маневић, *Новија српска архитетктура, Српска архитетктура 1900–1970*, Београд 1972; Исти, *Појава модерне архитетктуре у Србији*, рукопис докторске дисертације, одбрањене на Филозофском факултету у Београду 1979. године; Исти, *Историја српске архитетктуре новије доба*, у: Лексикон српских неимара, Београд 2002; Lj. Благојевић, *Modernism in Serbia: the elusive margins of Belgrade architecture, 1919–1941*, Massachusetts Institute of Technology, 2003.
- 4] О Миладину Прљевићу: У. Мартиновић, *Модерна Београда, архитетктура Србије између два светска рата*, Београд 1972, 57, 72, 76; З. Маневић, *Миладин Прљевић (1900–1973)*, Архитектура 10, ИТ новине, 6. 4. 1973, 7; Исти, *Миладин Прљевић*, Наши неимари 13, Изградња бр. 7, Београд 1981, 39–44; *Лексикон српских архитеткаша 19. и 20. века*, ур. З. Маневић, Београд 1999, 152; Љ. Благојевић, *нав. дело*, 165, 188.
- 5] О Браниславу Маринковићу: У. Мартиновић, *нав. дело*, 17, 19, 53, 66, 77; З. Маневић, *Бранислав Маринковић*, Наши неимари 10, Изградња бр. 4, Београд 1981; *Лексикон српских архитеткаша 19. и 20. века*, 121–122.
- 6] О Момчилу Белобрку: Марта Вукотић, *Момчило Белобрк*, Београд 1996, са претходном литературом; *Лексикон српских архитеткаша 19. и 20. века*, 18–19; Љ. Благојевић, *нав. дело*, 169–175.
- 7] О Владети Максимовићу: У. Мартиновић, *нав. дело*, 25, 68; *Лексикон српских архитеткаша 19. и 20. века*, 118.
- 8] Приказ једног дела Бјеловићеве делатности дао је архитекта Милан Миловановић објављујући у два узастопна наврата делове Бјеловићевог опуса на Врачару: М. Миловановић, *Јован Бјеловић I*, у: Неимари Врачара, Врачарски гласник, Београд, април 2004, стр. 13; *нав. дело*, *Јован Бјеловић II*, у: Неимари Врачара, Врачарски гласник, Београд, мај 2004, стр. 12.
- 9] Биографски подаци о Јовану Бјеловићу су оскудни. В.: В. Марковић, *Именик дипломираних инжењера и архитеткаша на Техничком факултету Универзитета у Београду 1919–1938*, Београд 1939, 50; Бјеловић Јован, *Лексикон српских архитеткаша 19. и 20. века*, 20. Исправни биографски подаци добијени су од кћерке Јована Бјеловића, архитекте Зоране Бјеловић, као и његовог рођака драматурга Миодрага Новаковића.
- 10] О Ђури Борошићу: У. Мартиновић, *нав. дело*, 24, 75, 79; *Лексикон српских архитеткаша 19. и 20. века*, 27.
- 11] Заједнички потписи Борошића и Бјеловића срећу се још увек 1933. године, на пројекту зграде у улици Цара Душана бр. 66, док се касније Бјеловић на пројектима потписује сам.
- 12] В.: списак одобрених планова у градитељском Одбору у Београдским општинским новинама (у даљем тексту: БОН).
- 13] Добијене информације потичу од архитекте Зоране Бјеловић, али ближе податке о овим објектима, као и имена других подигнутих објеката није било могуће добити.
- 14] В.: Техничка документација Историјског архива Београда (у даљем тексту ТД-ИАБ), Ф-6-10-1933; БОН за јули 1933. године.
- 15] ТД-ИАБ, Ф-9-27-1934; БОН за јун 1934. године.
- 16] ТД-ИАБ, Ф-9-27-1934; БОН за јули 1935. године.
- 17] ТД-ИАБ, Ф-12-19-1934; БОН за јули 1934. године.
- 18] ТД-ИАБ, Ф-14-25-1934; БОН за јули 1934. године.
- 19] ТД-ИАБ, Ф-16-15-1934; БОН за август 1934. године.
- 20] ТД-ИАБ, Ф-16-7-1934; БОН за август 1934. године.
- 21] ТД-ИАБ, Ф-23-9-1934; БОН за новембар 1934. године.
- 22] ТД-ИАБ, Ф-2-15-1934; БОН за фебруар 1936. године.
- 23] ТД-ИАБ, Ф-5-1-1935; БОН за мај 1935. године.
- 24] Тумачећи београдску међуратну архитектуру и њен развој, архитекта Оливер Минић је својствено свом строгом и не увек објективном тумачењу наше грађанске архитектуре, које се по приступу настављало на ставове које је о градитељском наслеђу имао архитекта Никола Добровић, окарактерисао зграду Ђуре Петровића као пример архитектонског кича и еклектизма. Видети: О. Минић, *Развој Београда и његова архитетктура између два светска рата*, ГМГБ I, Београд 1954, 184.
- 25] О Ар-Декоу у српској архитектури: З. Маневић, *Ar Deco and National Art Tendencies in Serbian Architecture*, Spatium I, Belgrade, september 1997, 34–37; М. Јовановић, *Француски архитетк Експер и »ар деко« у Београду*, Наслеђе III, Београд 2001, 67–82, са претходном литературом.
- 26] В.: зграду на углу Чубрине и Иван-Бегове улице; ТД-ИАБ, Ф-4-42-1932. Леон Талви је дипломирао на Универзитету у Лувену, у Белгији, 1927. године. В.: *Дипломе са сираних Универзитета и Високих школа иризнаје у ранју Техничкој Факултету у Београду и носирифициране по Закону о носирификовању (иризнају) од 11 јула 1930*, у: В. Марковић, *Именик дипломираних инжењера и архитеката на Техничком факултету Универзитета у Београду*, Београд 1939, V.
- 27] О Момиру Коруновићу: А. Кадијевић, *Момир Коруновић*, Београд 1996.
- 28] О браћи Крстић: М. Ђурђевић, *Петар и Бранко Крстић*, Београд 1996, са претходном литературом; Љ. Благојевић, *нав. дело*, 65, 91, 111, 148–152.
- 29] О Милану Злоковићу: З. Маневић, *Злоковић*, Београд 1989; Љ. Благојевић, *нав. дело*, 25–29, 35, 44–50, 57, 58, 62, 68, 81, 125, 127, 130, 191, 193–225, 229, 266–267.
- 30] О Михајлу Радовановићу: У. Мартиновић, *нав. дело*, 24–25, 40, 58; З. Маневић, *Лексикон српских архитеткаша 19. и 20. века*, 154–155.
- 31] О Војину Симеоновићу: У. Мартиновић, *нав. дело*, 25, 29; *Лексикон српских архитеткаша 19. и 20. века*, 163.
- 32] ТД-ИАБ, Ф-11-30-1935; БОН за јул 1935. године.
- 33] БОН за новембар 1935. године.
- 34] ТД-ИАБ, Ф-17-6-1935; БОН за август 1935. године.
- 35] ТД-ИАБ, Ф-19-23-1935; БОН за октобар 1935. године.
- 36] ТД-ИАБ, Ф-12-3-1935.
- 37] ТД-ИАБ, Ф-3-13-1935; БОН за април 1935. године.
- 38] Овом приликом аутор захваљује г. Милошу Јуришићу и Милану Миловановићу на уступљеном фото-материјалу и информаци-

- јама у вези с појединим активностима архитекте Јована Бјеловића, без чијег сазнања ово истраживање не би било употпуњено.
- 39] О томе: У. Мартиновић, *нав. дело*, 79.
- 40] ТД-ИАБ, Ф-2-30-1935; БОН за април 1935. године.
- 41] ТД-ИАБ, Ф-8-16-1935; БОН за мај 1935. године.
- 42] О томе: М. Вукотић, *Архитектура Момчила Белобрк*, Београд 1996, 25.
- 43] ТД-ИАБ, Ф-12-11-1936; БОН за јуни 1938. године.
- 44] ТД-ИАБ, Ф-9-28-1936; БОН за јуни 1936. године.
- 45] ТД-ИАБ, Ф-14-11-1936; БОН за јули 1936. године.
- 46] ТД-ИАБ, Ф-4-18-1936; БОН за април 1936. године.
- 47] ТД-ИАБ, Ф-25-17-1934; БОН за март 1936. године.
- 48] ТД-ИАБ, Ф-12-60-1936; БОН за август 1936. године.
- 49] ТД-ИАБ, Ф-14-13-1936; БОН за јули 1936. године.
- 50] БОН за јануар 1936. године.
- 51] ТД-ИАБ, Ф-21-32-1935; БОН за октобар 1935. године
- 52] ТД-ИАБ, Ф-9-39-1936; БОН за април 1935. године
- 53] ТД-ИАБ, Ф-23-81-1935; БОН за новембар 1935. године.
- 54] О симетрији у новијој српској архитектури: М. Ђурђевић, А. Кадијевић, *Симетрија у новијој српској архитектури*, ЗЛУМС 27–28, Нови Сад 1992–1993, 1–14.
- 55] ТД-ИАБ, Ф-21-88-1936; БОН за јули 1936. године.
- 56] В.: З. Маневић, *Архитектура и икономика (1937–1941)*, ЗЛУМС 20, Нови Сад 1984, 293–306.
- 57] З. Маневић, *Дело архитектке Драгине Брашована*, ЗЛУМС 6, Нови Сад 1970, 194–196; Љ. Благојевић, *нав. дело*, 185.
- 58] М. Ђурђевић, *Палата Иуманов на Теразијама*, Флогистон 1, Београд 1995, 88; Иста, *Пейшар и Бранко Крсчић*, Београд 1996, 52–53; Т. Борић, *Теразије – урбанискички и архитектонски развој*, Београд 2004, 117–120.
- 59] С. Максић, *Животи и дело архитектке Бојдана Несћоровића*, рукопис магистарског рада, одбрањен на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета у Београду 2000, 86–88; Д. Милашиновић-Марић, *Водич кроз модерну архитектуру Београда*, Београд 2002, 19.
- 60] С. Тошева, *Бранислав Којић*, Београд 1998, 92–94.
- 61] Т. Борић, *нав. дело*, 85–88.
- 62] Д. Милашиновић-Марић, *нав. дело*, 43.
- 63] М. Ђурђевић, *нав. дело*, 49.
- 64] У. Мартиновић, *нав. дело*, 76.
- 65] В.: Б. Маринковић, *Улазна врата у савременој архитектури*, Уметнички преглед 3, Београд 1937, 90–91. Маринковић као конкретан пример наводи управо портал зграде породице Петринач, дело архитектке Бјеловића.
- 66] ТД-ИАБ, Ф-2-8-1937; БОН за фебруар 1937. године.
- 67] БОН за мај 1937. године.
- 68] ТД-ИАБ, Ф-7-24-1937; БОН за јуни 1937. године.
- 69] ТД-ИАБ, Ф-14-12-1936; БОН за јули 1937. године.
- 70] БОН за јули 1937. године.
- 71] ТД-ИАБ, Ф-18-60-1937; БОН за август 1937. године.
- 72] ТД-ИАБ, Ф-22-72-1937; БОН за децембар 1937. године.
- 73] ТД-ИАБ, Ф-27-31-1937; БОН за јули 1938. године.
- 74] ТД-ИАБ, Ф-5-15-1938; БОН за мај 1938. године.
- 75] ТД-ИАБ, Ф-7-14-1938; БОН за мај 1938. године.
- 76] ТД-ИАБ, Ф-16-4-1938; БОН за август 1938. године.
- 77] ТД-ИАБ, Ф-24-7-1938; БОН за новембар 1938. године.
- 78] ТД-ИАБ, Ф-23-25-1938; БОН за новембар 1938. године.
- 79] ТД-ИАБ, Ф-5-3-1938; БОН за мај 1938. године.
- 80] ТД-ИАБ, Ф-8-124-1939; БОН за мај 1939. године.
- 81] ТД-ИАБ, Ф-7-2-1939; БОН за мај 1939. године.
- 82] ТД-ИАБ, Ф-26-16-1939; БОН за октобар 1939. године.
- 83] ТД-ИАБ, Ф-22-21-1939; БОН за септембар 1939. године.
- 84] ТД-ИАБ, Ф-29-10-1939; БОН за октобар 1939. године. О овом објекту похвално се изразио архитекта Драгомир М. Поповић пишући о Бјеловићевом китњастом и слободном маниру, којем се, иако је био нападан због извесне сладуњавости, не може оспорити извесна инвентивност. В.: Д. М. Поповић, *Данашња београдска архитектура*, Уметнички преглед 9, Београд 1940, 281.
- 85] ТД-ИАБ, Ф-13-71-1939; БОН за август 1939. године.
- 86] В. зграде Момчила Белобрка на углу улица Макензије и Коче Капетана бр. 1 и у Његошевој бр. 19а.
- 87] ТД-ИАБ, Ф-21-24-1939; БОН за септембар 1939. године.
- 88] ТД-ИАБ, Ф-10-1-1939; БОН за јуни 1939. године.
- 89] ТД-ИАБ, Ф-16-14-1939; БОН за јуни 1939. године.
- 90] ТД-ИАБ, Ф-6-16-1939; БОН за мај 1939. године.
- 91] БОН за децембар 1938. године.
- 92] ТД-ИАБ, Ф-10-26-1940.
- 93] По наводима Зоране Бјеловић.
- 94] Информације о послератној активности архитектке Бјеловића потичу од архитектке Милана Миловановића.
- 95] ТД-ИАБ, Ф-2-31-49. Овом приликом аутор захваљује Сашу Михајлов, историчару уметности, која је указала на постојање ових Бјеловићевих пројеката.
- 96] Информације о томе добијене су од Миодрага Новаковића, рођака Јована Бјеловића.
- 97] В. дозволу 2-4-1949, у: ТД-ИАБ, Ф-2-31-49.
- 98] ТД-ИАБ, Ф-26-198-1940.

Summary: MILAN PROSEN

ON THE WORK OF BELGRADE ARCHITECT JOVAN BJELOVIĆ

The influx of modern ideas and modernization of life marking the 1930s encouraged the generation of young architects, fresh from university, to embark on a career in designing. Among them was Jovan Bjelović (1903–1977) whose work has been neglected in the surveys of Belgrade interwar architecture.

Having joined the studio of Djura Borošić who was a member of a group of modern movement architects, Bjelović himself adopted the style which was increasingly gaining ground. Having set up a studio of his own in 1934, he designed a number of residential buildings in the city centre thereby giving his contribution to the present-day cityscape. His work reflects the stages that modern architecture went through in the process of its maturation during the 1930s. His early projects show an early modernist approach with some measure of decorativism which, in 1935–37, was expressed in the spirit of Art Deco. Going through the phase of mature modernism, he distilled his forms and came closer to a monumentalist tendency. His later designs, mostly those of 1939, reveal a distilled, almost Cubist, style resulting in clear and powerful solutions. At the same time, Bjelović received many commissions and, satisfying the investors' tastes, followed trends that made Serbian modernism slide into a sort of mannerism, typical of a number of his designs. Close to the architects Belobrk, Prljević and Marin-ković in every respect, Bjelović may be considered a prominent exponent of Belgrade modernism in the 1930s although he never entered major architectural contests in the capital. His emigration to Brazil in 1952 is the likely reason that his work has sunk into oblivion, but the recognizable sight of more than seventy buildings he designed in Belgrade within a short span of time still stands as evidence to the importance of his presence.

LIST OF ILLUSTRATIONS:

- Fig. 1. J. Bjelović, Building of Ivan Ivanović, corner of 36 Kralja Milutina and Nemanjina streets, 1934/35
- Fig. 2. J. Bjelović, Building of Djura Petrović, corner of Zmaj Jovina and 41 Gospodar Jevremova streets, 1935
- Fig. 3. J. Bjelović, Building of Magdalena Hristić, corner of 2 Milovana Milovanovića St and Savski Square, 1935
- Fig. 4. J. Bjelović, Building of Rista Arandjelović, corner of 4 Čubrina and 2 Ivan-begova streets, 1935
- Fig. 5. J. Bjelović, Building of Aleksandar Milenković, 30 Gospodar Jovanova St, 1936
- Fig. 6. J. Bjelović, Building of the Petrinač family, corner of Birčaninova and 28 Kneza Miloša streets, 1936
- Fig. 7. J. Bjelović, Initial project for the architect's own house, 32 McKenzie St, 1938
- Fig. 8. J. Bjelović, Building of Janačko and Stojan Sinadinović, corner of 65 Njegoševa and Koče Kapetana streets, 1939
- Fig. 9. J. Bjelović, Villa of Lazar Milićević, corner of Vladete Kovačevića and Vase Pelagića streets
- Fig. 10. J. Bjelović, Building on Knez Mihailova St, 1939
- Fig. 11. J. Bjelović, Apartment interior at 4 Zmaj Jovina St
- Fig. 12. J. Bjelović, Apartment interior at 4 Zmaj Jovina St
- Fig. 13. J. Bjelović, »Russion pavilions« in Karaburma, Belgrade
- Fig. 14. J. Bjelović, Industrial building in Brazil